Rastlantı ve zorunluluk

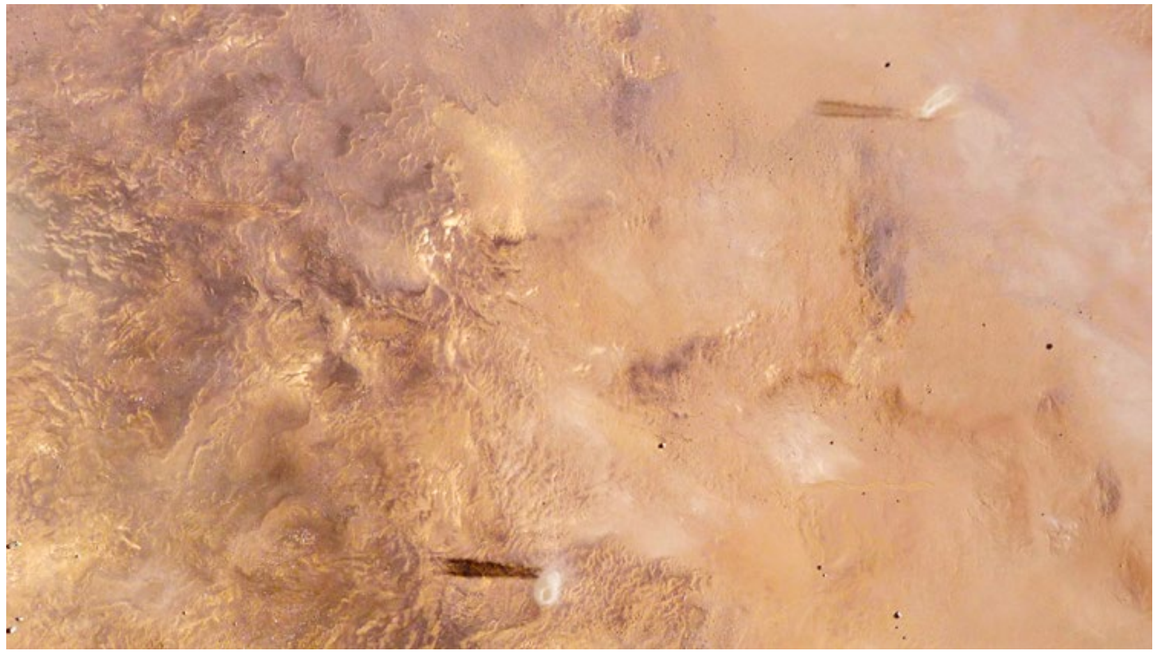

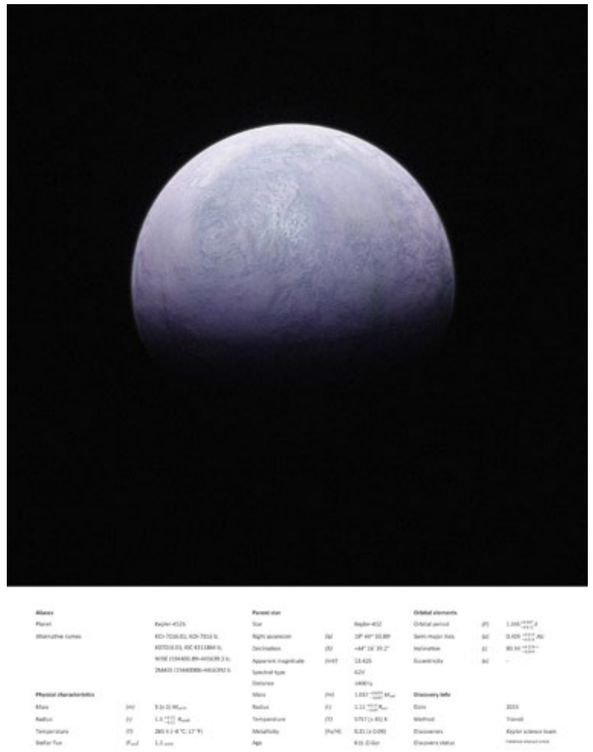

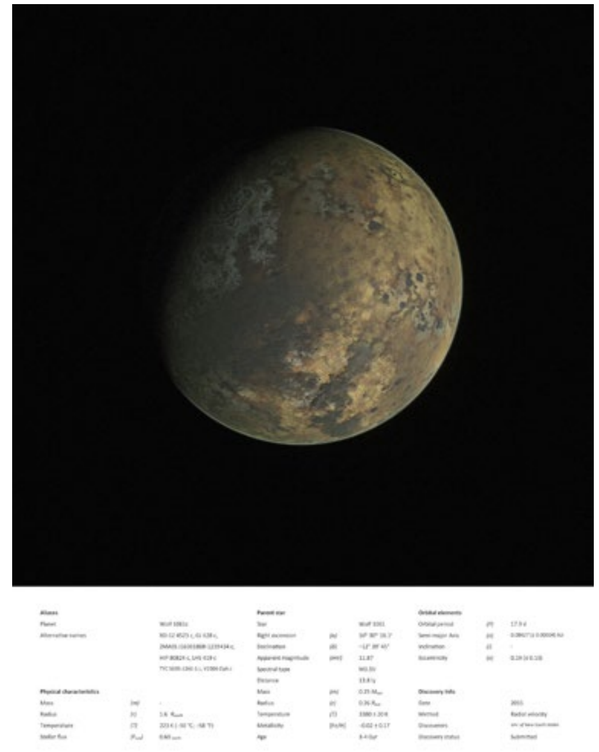

(SOL SAYFA) KEREM OZAN BAYRAKTAR VE SERGEN ŞEHİTOĞLU, ÇÖL ŞEYTANLARI, VİDEO YERLEŞTİRMESİ, 2018
(YUKARIDA) KEREM OZAN BAYRAKTAR, POTANSİYEL OLARAK YAŞANAMAZ GEZEGENLER SERİSİ, 2018

(BÜTÜN FOTOĞRAFLAR: SANATORIUM'UN İZNİYLE)

"Evrende var olan her şey rastlantı ve zorunluluğun meyvesidir."
Demokritos

Yazı: Ulya Soley

Objektif bilimsel bilgi ile geleneksel felsefenin etik değerlerini bir arada nasıl düşünebiliriz? Kerem Ozan Bayraktar ve Sergen Şehitoğlu'nun Sanatorium'da 19 Nisan 2018 - 20 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleşen *Rastlantı ve Zorunluluk* sergisi, başlığını bu sorudan yola çıkan Jacques Monod'un bir kitabından alıyor. Monod'un 1970 yılında yazdığı bu önemli kitabın başlığının esin kaynağı ise Antik Yunan'da atom teorisini ortaya koyan filozof Demokritos. Monod, kitapta bilimsel bilgiyle çelişen inanç sistemlerini, çağın en önemli problemlerinden biri olarak tanımlıyor ve Platon, Hegel, hatta Marx'a meydan okuyor. Bu bilimsel düşünceye göre evren insanlar için tasarlanmadı. Ancak hem felsefe temelli değer sistemleri hem de manevi değerler, insanı evrenin merkezine alarak insan hayatının anlamlandırılmasına çabalıyor. Rastlantı, öngörülmesi mümkün olmayan durumlara, zorunluluk ise uygun şartların oluşmasına işaret ediyor. Bayraktar ve Şehitoğlu, sergi için ürettikleri işlerde bilimsel bilgi ile insanı merkeze alan düşünce biçiminin temas ettiği noktaları araştırıyorlar.

Kerem Ozan Bayraktar'ın *Potansiyel Olarak Yaşanamaz Bazı Gezegenler Serisi*, aslında yaşanması mümkün olmayan fakat medyada "yeni bir Dünya" olarak sunulan gezegenlerden oluşuyor. On üç gezegenin yer aldığı bu seri, insan odaklı düşünme biçimini yansıtıyor ve bilimsel bilginin önemli olması için bir şekilde insanla ilişkilendirildiği gerçeğinin altını çiziyor. Örneğin "gezegen avcısı" olarak bilinen Kepler teleskopu ile 2013 yılında Güneş Sistemi dışında yaşam şartlarına sahip olabileceği düşünülen gezegenler keşfedilmesi, medyaya heyecan verici bir haber olarak yansımıştı. Üzerinde su bulundurduğu veya atmosferi olduğu düşünülen bu gezegenlerde potansiyel olarak yaşam olasılığı çok düşük. Haberlerde "Astronomi dünyası Kepler teleskopu tarafından keşfedilen yeni bir yıldız sistemi ve Dünya benzeri gezegenlerin heyecanını yaşıyor" gibi manşetlerle duyurulan bu araştırmalar, Dünya dışı yaşam olasılığından ziyade bilimsel bilginin gelişimi açısından önem taşıyor. Düşük ve yüksek olasılıklı durumların bir arada bulunduğu karmaşık sistemlerde etkileşimler sonucu ortaya çıkan uyumlu yapılar veya desenler, yani belirme (*emergence*) kavramı, rastlantısal etkileşimlerin beklenmedik sonuçlarına işaret ediyor. Bu gezegenlerdeki yaşam olasılığı da aslında rastlantısal olarak mümkün olabilecek bazı etkileşimlerin potansiyel sonuçlarına odaklanıyor. Bayraktar'ın serisi, Kepler teleskopunun keşfettiği altı gezegeni içeriyor. Bir ansiklopedi sayfası büyüklüğünde sergilenen bu gezegen tasvirleri, kusursuz bir görsellik ve gezegenler hakkında detaylı bilgi içeren bölümleriyle nesnel bir dil ortaya koyuyor.

Sergen Şehitoğlu, *Mojave Çölü* başlıklı yerleştirmesi ile Amerika'da Kaliforniya Eyaleti'nde bulunan *Mojave Çölü*'nü galeri duvarında yeniden kurguluyor. Şehitoğlu, Google Earth üzerinden Mojave Çölü'nü inceleyerek insan etkisi hissedilen alanların bir listesini çıkarıyor. Bu koordinatların listesi, yani *Mojave Çölü Bilgilendirme Levhası*, alüminyum bir plaka olarak sergileniyor. Uydu görüntüleri aracılığıyla alınan bu koordinatların kuş bakışı görüntüleri ise insan etkisini açık eden işaretler içeriyor. Duvara ölçekli olarak yerleştirilen bu görseller aracılığıyla, çölde insan etkisinin belirginliği önemli bir şekilde göze çarpıyor. Bu parçalı yerleştirme, çölün geri kalanını göstermeyerek Bayraktar'ın da ele aldığı insan odaklı düşünce biçimine işaret ediyor. Son dönemde çok daha fazla konuşulmaya başlanan Antroposen kavramı, Dünya'nın yaklaşık son üç yüz yıldır içinde bulunduğu jeolojik döneme verilen ad olarak tanımlanıyor. İnsanın Dünya'ya etkisinin jeolojik olarak önemli bir boyuta geldiğine işaret eden Antroposen'e odaklanan sanatçı, yaşam için gerekli olan madde ve enerjilerin işlenmesi sonucu çevreye yayılan formların, insan üretimi diğer nesnelerle görsel olarak benzerlik gösterdiğini de görünür kılıyor. Kerem Ozan Bayraktar ve Sergen Şehitoğlu'nun birlikte gerçekleştirdikleri *Çöl Şeytanları* başlıklı animasyon video ise, çölde oluşan küçük toz fırtınaları üzerine. Belirme kavramından yola çıkan video, rastlantısal etkileşimlerin tahmin edilemeyen yeni formlar ortaya çıkarmasını konu alıyor.

Sergi, Bayraktar ve Şehitoğlu'nun beraber sürdürdükleri bir okuma ve araştırma grubu ile şekilleniyor. İki sanatçının hem beraber ürettikleri videoda, hem de kendi işlerinde, yürüttükleri bu araştırma yoğun bir şekilde hissediliyor. Sanatçıların araştırma sürecini şekillendiren kaynaklarından biri Spencer Brown'ın 1969 yılında yayınlanan *Laws of Form* kitabı. Evrenin ortaya çıkmasıyla ilgili önemli bir kaynak olan matematik temelli bu kitap, dil ve mantık üzerine çalışan Wittgenstein ile psikanalist R. D. Laing'in teorilerinden yola çıkarak özcü olmayan bir bakış açısıyla farklı oluşumları bir bütün olarak ele alan sistem teorisine de yakın duruyor. Addy Pross'un *What is Life?* başlıklı kitabı ise sanatçıların yararlandığı bir diğer kaynak. Pross'un 2012 yılında yayımlanan bu kitabı, kuantum fizik çalışmalarıyla bilinen Schrödinger'in 1944 tarihli aynı ismi taşıyan *What is Life?* kitabından yola çıkıyor. Kitapta genetik bilimin problemlerini fizik perspektifinden ele alan ve Jacques Monod'a benzer bir şekilde bilimin felsefe ve etikle olan ilişkisini araştıran Schrödinger'in ardından Addy Pross, "Hayat nedir, nasıl başladı ve nasıl tanımlanmalı?" sorularını yeniden ele alıyor.

Sergi broşüründe yer alan, araştırma süreçlerini yansıtan akıl haritası, işlerin oluşum sürecindeki referansları içeriyor ve iki sanatçının ne tür bağlantılar kurarak hareket ettiklerini izlemesi çok kolay bir şekilde ortaya koyuyor. Bu haritanın anlattığı gibi, düşük olasılıklı habitatlar uygun şartlarda "iş yapan, çoğalan şeyler" geçici adacıklar halinde bir araya geliyor. Bu geçici adacıklar, biyolojide olduğu gibi, kendi düzen yapılarını kopyalıyor. Düzenli dediğimiz düşük olasılıklı durumlar, zamanla bir araya gelip öngörülmesi mümkün olmayan (rastlantısal) uygun şartlar sağlandığında (zorunluluk), yüksek olasılıklı durumlara evrilebiliyor. Sergi bir bütün olarak ele alındığında, Bayraktar'ın potansiyel yaşam alanı olarak sunulan gezegenlerde yaşam olduğu takdirde, Şehitoğlu'nun araştırdığı Antroposen etkisine giden bir yolculuk döngüsünü rastlantı ve zorunluluk kavramları ile ele alarak, potansiyel olarak ütopya gibi görünen bir durumun aslında distopyaya daha yakın olduğunu gösteriyor.